

tionerna. Kolonialadministrationen var inte lika imponerad av missionärens val av sida som den lokala befolkningen. I en annan incident skulle den nya afrikanska biskopen avskeda en amerikansk missionär som ansågs vara för självständig i relation till kyrkans ledare, men gamla maasai-ledare kunde hjälpa amerikanen att stanna kvar inom stiftet.

Författaren lyfter även fram det sätt på vilka etnisk tillhörighet, genus och även individernas personlighet påverkade den historiska utvecklingen. Däremot finns det inte mycket om samhällsklasser i denna avhandling trots att kolonialismen påverkade samhällliga klasstrukturer på ett avgörande sätt. Mest tydligt syns etnicitet i spänningarna mellan tyska och amerikanska missionärer, där en särskild hybridfigur reser sig ovanför de andra: Den rysk-tyske missionären Richard Reusch, som såsmåningom blev amerikansk missionär. De etniska gränserna var alltså inte helt fixade. Även om etnicitet var viktigt för tanzanier från början var det främst efter att den första afrikanska kyrkoleadaren, Stefano Moshi (inte släkt till författaren), hade avlidit, som frågan om etnicitet kom att spela en avgörande roll. Vid denna tid, i början av 1990-talet, nådde den tanzaniska kyrkohistorien sin lågpunkt genom det lutherska inbördeskriget, i vilket lutheraner dödade varandra. Detta ledde till splittring av kyrkorna och i slutet av samma årtionde fanns det flera stift för Meru-folket och även en separatistkyrka. Redan innan dess hade två nya stift från norra Tanzania splittrats på etniska grunder (nordstiftet hade gått ihop med andra lokala kyrkor för att forma en nationell luthersk kyrka 1964).

Det som är värdefullt i Moshis forskning är att förutom att han (naturligtvis) har en tydlig tanzanisk synvinkel och på det sättet kompletterar tidigare forskning som gjorts vid Åbo Akademi på detta område (Henrik Smedjebacka, *Lutheran Church Autonomy in Northern Tanzania 1940–1963*; Kim Groop, *With the Gospel to Maasailand – Lutheran Mission Work among the Arusha and Maasai in Northern Tanzania 1904–1973*), är han också mycket balanserad och respektfull i sin beskrivning och analys av olika aktörer. Tidsmässigt överlappar hans arbete inte heller med Joseph Parsalaws *A History of the Lutheran Church, Diocese in the Arusha Region from 1904 to 1958*. Man kan alltså konstatera att här har vi ett värdefullt bidrag till tanzanisk kyrkohistoria. Frågan är bara hur mycket författaren har utelämnat i sin undersökning och analys, detta med tanke på att han själv är verksam i kyrkans universitet och på det sättet i beroenderelation till det han undersöker. I Tanzania är det välkänt att den gömda agendan är den viktigaste. Moshi lyfter fram en hel del gömda agendor men läsaren kan undra om detta var allt.

Man kan bara önska att det även i framtiden kommer att finnas forskare från både den globala södern och från västvärlden som är villiga att bedriva mödosamt forskningsarbete som kräver breda språk- och

kulturkunskaper. Det är endast genom sådan forskning som vi kan nå en mer täckande och balanserad bild av hur dagens kristendom blev som den är i merparten av världen.

*Mika Vähäkangas,
Professor, Lund*

Stuart Murray, *Radikalt lärjungaskap. Med inspiration från anabaptismen*. Blidsberg: Evangelie förlag, 2012. 198 sid.

Den svenska översättningen av den engelska titeln *The Naked Anabaptist. The Bare Essentials of a Radical Faith* kan verka något avskräckande med sin accentuering av ett radikalt lärjungaskap. Den för närmast tankarna till en radikal, svåruppnåelig och kanske till och med elitistisk spiritualitet. Men detta är inte en korrekt bedömning av bokens innehåll, då författarens strävan snarare är att lyfta upp anabaptismens huvuddrag som en ekumenisk vision för hela den kristna kyrkan. FD Stuart Murray är ledare för den brittiska organisationen *Anabaptist Network* som förvånande nog har medlemmar från både romersk-katolska, anglikanska, metodistiska, baptistiska och pentekostala kyrkor. Ett liknande nätverk finns numera också i Sverige där det går under namnet Nätverket Anabaptist.

Radikalt lärjungaskap är den första av Murrays böcker som översatts till svenska. I sin disposition utgår den från det anabaptistiska nätverkets sju grundvärderingar, och handlar på så sätt lika mycket om den historiska som om den nutida anabaptismen. I inledningen redogör Murray för den uppmärksamhet som den anabaptistiska traditionen nu får i allt större kretsar; hur kristna från många olika kyrkor och samfund ser den anabaptistiska traditionen som en inspirationskälla att ösa ur. I den svenska upplagan har denna inledning föredömligt nog kortats ner något. Murrays vältaliga genomgång av det nutida brittiska intresset för anabaptismen håller knappt intresset uppe för alla oss icke-britter. Att det var klokt att korta ner denna inledning demonstreras av att den holländska upplagan av boken valde att följa den svenska snarare än det engelska originalet.

Murray går systematiskt igenom de sju grundvärderingarna. Dessa kan kortfattat sammanfattas: (1) Jesus är både förebild och frälsare, (2) bibelläsning och bibeltolkning måste vara Jesuscentrerad. (3) Västerlandet är på väg in i en tid av efterkristendom där staten och kyrkan inte längre kan sammankopplas, vilket innebär att kyrkan nu måste ta lärdom av anabaptismen och andra marginaliserade historiska rörelser, och (4) forma sårbara och öppna gemenskaper för de fattiga och maktlösa; (5) församlingar som är överlätna gemenskaper, (6) lever i enkelhet och miljö- och rättvisemedvetenhet och (7) verkar för fred. Murray lyckas i flera fall visa hur de anabaptistiska värderingarna kan

stimulera dagens kristenhet, tydligast blir detta i avsnitten om fredsarbete och miljö- och rättvisemedvetenhet.

Murray varnar för, och tycks hela tiden försöka gardera sig mot, att projicera sina egna värderingar tillbaka på de historiska anabaptisterna. Trots detta kommer den mer ingående beskrivningen av ”de ursprungliga anabaptisterna” sent i boken, och han föreslår märkligt nog att den som inte är intresserad kan hoppa över detta avsnitt. I det sista kapitlet diskuteras anabaptisternas mer obekväma drag, som till exempel lagiskhet, splittring och separatism, och här tycks boken landa i en nyanserad bild av anabaptismen.

Murrays ambition att göra anabaptismen attraktiv för den nutida läsaren väcker ändå några frågetecken. Ett exempel är att han tycks tona ner frågan om troendodopet. Jag får nästan intrycket av att det är med motvilja som Murray tar upp dopfrågan. Även om han beskriver troendodopet menar han att han hellre vill skriva om anabaptismens övriga värderingar, eftersom ”det är sådana frågor som många attraheras av idag” (s. 100). Han klargör också att de i det nutida anabaptistiska nätverket har varit tveksamma till om troendodopet överhuvudtaget behöver poängteras i dagens kontext. Hans sätt att skriva om detta passar givetvis alla oss nutida, upplysta kristna, med vår ekumeniska medvetenhet. Men här känns det som om dissonansen tenderar att bli för stor gentemot de ursprungliga anabaptisterna, som blev förföljda och i många fall dödade på grund av sin dopsyn. Trots detta ger jag ändå Murray rätt i sin ambition att inte ”förstärka uppfattningen att anabaptismen först och främst uppstod på grund av oenighet om dopet” (s. 100).

Jag blir också något betänksam när Murray diskuterar det kristna lärjungaskapet utifrån termerna *tillhöra*, *tro* och *leva ut*. Han menar att efterföljelsen till Jesus innefattar alla dessa aspekter. Som jag uppfattar resonemanget indikerar han att det kan finnas möjlighet att *tillhöra* även för den som ännu inte *tror* på eller *lever ut* den kristna tron. Här lyckas Murray att utifrån ett anabaptistiskt resonemang skissa på en ekklesiologi som tilltalar oss nutida kristna. Men återigen blir jag tveksam till om denna ekklesiologi verkligen går att förena med de tidiga anabaptisternas baptistiska församlingssyn och församlingstukt.

För den som vill ha en introduktion till anabaptismen och de anabaptistiska nätverk som växer fram i dag, eller som vill ha utmanande läsning om kristet lärjungaskap i en postmodern kontext, är denna bok att rekommendera. Den är skriven med en nyansering och saklighet som ofta saknas i dylik litteratur, och den lyckas i min mening visa på anabaptismens relevans för den nutida kyrkan.

Holger Klintenbergs
TM, Marieholmsbruk

George Pattison, *Paul Tillich's Philosophical Theology. A Fifty-Year Reappraisal*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, 2015. 110 sid.

Även om George Pattison, professor i systematisk teologi vid University of Glasgow, i första hand inte ägnar sig åt att teckna Tillichs biografiska porträtt så ska det nämnas att Tillichs levnadshistoria är av filmiska proportioner. Vid första världskrigets utbrott tar Tillich värvning i tyska armén och blir utplacerad som fältpräst i vad som kom att bli det blodigaste kriget mänskligheten skådat. Tillich genomlever kriget bara för att återvända hem och konfronteras med det faktum att hans fru bär på hans bäste väns barn. Hans motstånd mot naziregimen ett decennium senare kostar honom hans akademiska karriär, och så småningom, medan tid finns, flyr han sitt hemland för en tillvaro i exil på andra sidan Atlanten. Dessa djupt existentiella och fullständigt omstörtande erfarenheter är en fond mot vilken Tillich å ena sidan behöver förstås och tolkas. Å andra sidan står Tillich i en ytterst teoretisk och analytisk filosofisk tradition med Kant och Hegel som förgrundsgestalter. Bakgrunden kastar visst ljus på Tillichs övergripande liberalteologiska projekt att korrelera existentiell teologi mot analytisk-filosofisk systematik. Samtidigt ska det sägas att Tillich inte enkelt låter sig etiketteras. Det korrelerande greppet driver Tillich mot de gränser inom vilka människan existerar. Genom gränserfarenheten låter sig så det som är *bortom* anas, och det är här Tillich slå an den ton som får en postmodern och postmetafysisk teolog som George Pattison att spetsa öronen.

Som undertiteln på boken antyder är Pattisons syfte att kritiskt omvärdera, eller i slutändan, skulle jag säga, uppvärdera Tillich i ljuset av de femtio år som gått sedan hans död. Den för ämnet korta, men koncisa, boken består av fem kapitel där Pattison går från Tillichs filosofiska bakgrund till vad som mynnar ut i en genomgripande teologi. I första kapitlet, med titeln ”God Is Being-Itself”, avhandlar Pattison i huvudsak Tillichs rötter i den tyska idealismen med utgångspunkt i doktorsavhandlingen om F. W. J. Schelling. Schelling influerar Tillich vad gäller frågan om ”Varat” och hur vi kan tänka kring och förstå människans relation till ”Varat”, eller med ett annat ord; Gud. Som existerande står människan i relation till Gud, genom Vilken allt som är finns till. Samtidigt, menar Tillich, präglas människans existens av ett avlägsnande (*estrangement*) från Gud, genom att jag som en fri självbejakande individ, ett subjekt i tillblivelse, i en ändlig och historiskt betingad tillvaro, rör mig bort från mitt gudomliga ursprung. Men även om den för människan nödvändiga självbejakelsen (jämför existentiellismen) verkar implicera ett syndafall så menar Tillich att separationen från Gud aldrig är absolut. Människan står hela tiden i relation till det hon avlägsnar sig från; alltså Gud. Första kapitlet är signifikativt för bokens kompakta och många gånger svårtillgängliga karaktär. Pattison hade genomgående tjänat på en